

ХУДОЖНІ ПРАКТИКИ І НЕКЛАСИЧНА ЕСТЕТИКА: КОНЦЕПТ ЕСТЕЗИСУ

У статті окреслено специфіку та аспекти феномену естезису. Поглиблено розуміння художніх інновацій, насамперед в естетичному сенсі та культурному контексті. Обґрунтовано сутнісні риси естетизації художнього твору в культурній спадщині країн Європи та стереотипи естезису в феноменології естетичного досвіду. Також окреслено теоретико-методологічні позиції при дослідженні концептуального наповнення проблеми естезису.

Ключові слова: художні практики, естезис, художнє мислення, естетизація художнього твору, естетичний досвід, некласична естетика, квазіестетичне, художній міф, культурна спадщина.

Постановка проблеми. Сучасні художні практики свідчать про своєрідність та неоднозначність розвитку сучасного художнього простору і значення для нього естетичних моментів (естезису). Основні тенденції впливу на жанрову специфічність, на наш погляд, виявляються не тільки у специфіці та кардинальності художнього мислення митця, а й у свободі його творчості (митця). Саме проблема поєднання етики з естетикою, що власне виражається в концепті "естезис" (за М. Маффесолі), і зумовлює актуальність даної розвідки.

Метою цього дослідження є розгляд проблеми естезису в її генезисі та аналіз змістового насичення цього поняття, а також його значення для розвитку естетичної теорії та загалом філософської думки.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема витоків проблеми прекрасного, естетичного й естезису пов'язана, як видається, ще з Античністю, а пізніше – Середньовіччя, та була зумовлена онтологічним змістом. Тоді трактувалось прекрасне як важливий елемент буттєвості світу – як символ божественної краси. Пізніше естетичним началом в людському житті продовжували цікавитися О. Баумгартен та І. Кант, які обґрунтовували його пізнавальну сутність як специфічного чуттєвого сприйняття, ставлення людини до світу. Укажемо, що поняття "естезис" в перекладі з грецької означає "чуттєве сприйняття". Значення цього поняття лежить в основі терміну "естетика", яким О. Баумгартен в першій половині XVIII століття позначив філософську науку про чуттєве пізнання, тим самим заклавши фундамент традиції зведення чуттєвого сприйняття до характеристики двох явищ – прекрасного і мистецтва (як сфери найвищого прояву краси).

Нині розвиток цих проблем відбувається крізь призму інтересу українських і зарубіжних дослідників до феномена естезису у всіх його проявах. Наприклад О. Капічіна досліджує музичний естезис як особливий феномен духовної культури. Тоді як В. Круглов, в одній із своїх праць, розглядає "витоки рефлексії естезису і традиції предмету естетики в історії філософського знання від античності і до сьогодення" [10, с. 32], а В. Шелюто у своїй монографії обґрунтовує доцільність виокремлення і вивчення естезису сакрального [15]. На погляд О. Свінцицької, варто поглиблювати для розвитку естетичної теорії уявлення німецького філософа і теоретика мистецтва О. Баумгартена "про універсальні форми пізнання – чуттєве та інтуїтивне, естетичне та натуральне мислення, естетичний порив та естетичну ерудицію" [12, с. 38]. Також варто наголосити на ґрунтовному дослідженні феномена естезису з боку українських науковців В. Личковаха, О. Поліщук, М. Глостанової, а також польської дослідниці А. Бандури. Використання поняття естезису зустрічається також у працях Ю. Афанасьєва та В. Бабушкіна.

Укажемо, що естезис (*αἴσθησις*), як зазначено у стислій енциклопедії С. Лебедева, постає вагомим поняттям філософії постмодернізму, яке позначає внутрішню єдність етики й естетики, врахування моральних норм, етичних моментів при естетичному сприйнятті світу. Тому важливим, передусім, є саме емоційно-естетичне відношення та переживання світу [16]. Як приклад зазначемо, що сучасні митці висвітлюють при опрацюванні актуальних проблем сучасного суспільства наступне: приналежність естезису в цілому до морального прогресу людства, а не лише проблеми свободи творчості митця через його протидію глобалізму, соціальному нігілізму та культурному універсалізму тощо. Польський естетик А. Бандура, дослідниця у сфері мистецтва та чуттєвого сприйняття, у своїй праці про естезис досліджує його складові, а саме: чуттєвість і раціональність, у традиційній і сучасній естетиці. Насамперед нею розглянуто витоки уявлення про естезис у творчій спадщині Аристотеля, де окреслено істотні функції (перцепційна або чуттєва, інтуїційна та етична) та специфічні (відмінна, оцінювальна), які пов'язані з окресленням змісту поняття "естезис" [1, с. 31-41]. Нею помічено й обґрунтовано наявність припущення у О. Баумгартена про пізнавальну функцію *αἴσθησις* та зазначено, що "естезис становить чуттєвий аспект пізнання загалом чи – інакше – є здібністю або потужністю чуттєвого пізнання (*cognitio sensitiva*)" [1, с. 51-52]. Поглиблюючи уявлення про не менш важливу проблему, як генеза естетичної теорії і перспективи сучасної практичної естетики, окремим розділом монографії, А. Бандура називає, навіть, естезис трансестетичною категорією, яка не тільки врегульовує проблемну область і буде цілісну

картину сучасної естетики як самостійної наукової дисципліни, а й вказує на вихід з тупика, в якому вона зараз знаходиться через неоднозначне трактування проблеми природи естетичного [1].

Досліджуючи проблему музичного естезису, який є феноменом культури, в широкому розумінні свого значення, О. Капічіна трактує естезис носієм і предметом естетичного діалогу в межах певного виду мистецтва і зазначає, що "естезис є певною формою інтерсуб'єктивності в культурі особи" [9, с. 12]. В такому випадку мистецькі практики, на її погляд, несуть гуманістичний посил і, відповідно, спрямовані на емоційно-чуттєву сферу соціуму та її позитивне регулювання. Так, можливо люди перестануть розрізняти запахи, тоді стане більш важливим розрізняти смакові реагування: їжа буде більш гостра, солонна, солодка, кисла і вони до цього звикнуть. Більша втрата – це спогади, які не буде чим викликати. Запахи та спогади, на думку дослідниці, тісно пов'язані в голові, без них зникне цілий "океан спогадів". А як щодо слуху? Його втрата призведе до темряви, бо спершу ж були миті радості через спів рідної людини, виразність мови та ін. На наш погляд, порушене питання про зв'язок естезису з діалогічною природою художнього сприйняття, естетичного досвіду особистості заслуговують на увагу.

На думку французького дослідника М. Маффесолі [3], численні праці якого присвячені проблематиці епохи постмодернізму, естезис постає вираженням індивідуального світосприйняття. Але саме на основі загальності моральних цінностей і естетичного сприйняття відбувається заміна раціональності і прагматизму із відкритістю екзистенційного стану та вираженням їх в безпосередніх емоційних реакціях. Якщо ж підійти до цього питання із практичної точки зору, то ми погоджуємося із дослідником, а також наголошуємо на безцінності "власного життєвого та естетичного досвіду" [8, с. 34].

Наприклад, бачимо, на прикладі творчості Куїн Шим (*Kyuin Shim*), як митець намагається висловити у власних зразках художньої діяльності свій внутрішній стан та душевні переживання. Його мистецькі інновації мають незвичну, унікальну авторську манеру та притягують погляд споглядача мистецтва: "Художні образи у "нереальному просторі" передають любов, людські відносини, співвідношення та співіснування суспільства з його емоційно-чуттєвою виразністю" [8, с. 34], що є, неначе, ключем при аналізі естезису. Звернемось і до розгляду творчості польської митчині Алекс Урбан (*Alex Urban*), яка живе у Вроцлаві. Вона презентувала свої роботи на сольних та групових виставках, в тому числі у галереї Stephen Romano Gallery (Нью-Йорк), IMT Gallery (Лондон), Platan Gallery (Будапешт), Bestregards Gallery (Франкфурт), Art Space Gallery (Единбург), Muzeum Współczesnym Wrocław (Вроцлав), Galerii LETO (Варшава), Zachęce Narodowej Galerii Sztuki (Варшава), Galerii

Cellar (Краків), Bałtyckiej Galerii Sztuki Współczesnej (Слупськ), BWA Awangarda (Вроцлав), Mieszkanu Gepperta (Вроцлав). У своїх творчих інноваціях Алекс Урбан досягає сфери серйозної соціальної критики, проте залишаючись у естетиці сюрреалізму, жаху і фантастичного кітчю, до того ж персонажі в її картинах, незважаючи на фантазмагоричні аватари, роблять речі, які нам так дивно знайомі з преси, телебачення або вуличних вітрин [5]. Проте підкреслимо, що відтворюючи такі сюжети у своїй творчості, автор створює роботи на засадах звернення до естетики нищого та іноді навіть роблячи спробу популяризації вульгарного. Адже в сучасному світі все частіше спостерігаємо прагнення до переосмислення перспективи розвитку мистецтва ніби через своєрідну, безбарвну призму сьогодення. Крім того, наразі варто враховувати, що естетичні цінності сучасного суспільства, як і художні, відрізняються від цінностей, які були притаманні суспільству попередніх епох: "Не менш важлива роль в соціумі покладалася на трансляцію естетичної або художньої інформації, як важливого регулятора емоційно-чуттєвих станів людини. Естетичні і художні цінності визнаються важливими для існування духовної складової життя суспільства" [7, с. 102].

У дослідженні М. Глостанової пропонується концепція деколоніального естезису як важливої частини звільнення знання і буття від обмежень західної естетики [13; 14]. Вона аналізує такі аспекти транскультурної та трансмодерної естетики як зв'язок із красою і взаємовідношення між мистецтвом, естезисом і знанням. Також М. Глостанова розглядає можливість і особливості існування деколоніального естезису в пострадянському просторі.

Український естетик О. Поліщук проблему естезису окреслила саме в інформаційно-комунікативному просторі сучасності. Вона наголошує на необхідності діяльності митця з гуманістичним орієнтиром для сучасного суспільства при зверненні до естетичних моментів та окреслює естезисна основі звернення до чуттєвого зворушення глядача, слухача, читача (маніпуляції із кольором, можливо формою, чи текстурою, навіть ритмом, пропорціями тощо в конкретних предметах або їх сукупності, як безпосереднє предметне середовище повсякденного існування сучасника. Сучасне популярне мистецтво, на погляд О. Поліщук, створює неоднозначні арт-продукти, які формують, проте, естетичні, художні погляди, смаки тощо у сучасників, впливаючи загалом на їхні світоглядні уявлення й оцінки. Наприклад, серіал "Вікінги" або анімаційні фільми про богатирів Київської Русі, як своєрідні арт-продукти, створили конкретний образ середньовічної людини, однак у формі художнього міфу [4, с. 63]. Такі блокбастери чи анімаційні фільми для багатьох стають важливим джерелом інформації про світ і життя, але вони є, фактично, симулякрами (Ж. Бодріяр). Тому О. Поліщук вказує, що "міфізація в теперішній

мистецькій практиці має переважно комерційний інтерес" [4, с. 64], а це засвідчує важливість переосмислення взаємодії естетичного і художнього, як феноменів людського життя. Наголосимо, що за уявленнями класичної естетики (наприклад напрацюваннями О. Баумгартена чи Г. Лессінга), естетичне начало у людському житті має привносити у нього щось досконале, реалізовувати ідею калокагатії та ін. Але коли завдяки комічним ефектам значно спотворюється інформація про реальні події історичних діячів, культурну спадщину, то яку цінність мають такі арт-продукти? Якщо анімаційні фільми, як підкреслює О. Поліщук, створили "іншу реальність, що немає відношення до фольклорної традиції..." [4, с. 65], то чи це дійсно є позитивним явищем, пов'язаним із художньою уявою і свободою творчості митця?

Виклад основного матеріалу. Чи не суперечить вказана вище практика традиційним уявленням, що художнє є обов'язково складовою естетичного? Тобто, назі мова йде вже не лише про розвиток естетичної теорії, а й про перспективи поступу нашої цивілізації. Можливо перестороги Ортеги-і-Гассета про "дегуманізацію мистецтва" варто пам'ятати і враховувати при аналізі взаємодії естетичного і квазіестетичного в житті сучасної людини? На наш погляд, особливої актуальності в зв'язку із цим набуває проблема свободи творчості митця та його соціальної відповідальності.

Адже твори мистецтва, як результат художньої творчості, а також арт-продукти сучасної художньої діяльності і креативних індустрій можуть бути інструментом пропаганди або контрпропаганди. Тоді "художній міф стає важливим агентом впливу в житті" [4, с. 66], – як наголошує О. Поліщук. І такі художні, мистецькі новації навряд чи мають гуманістичний посил, важливий для феномена естетичного начала в нашому житті. На думку О. Поліщук, в багатьох сучасних "творах популярного кіно чи масової літератури, подібні художні міфи, здійснюючи ревізію минулого, є засобами соціального навіювання і художньої вигадки" [4, с. 69]. Треба підкреслити, що особливістю нашого повсякденного життя зараз стало те, що "для багатьох наших сучасників цікавим художній продукт є як міфологічний та мистецький здобуток або вигадка" [4, с. 66], тобто як одночасний результат міфологізації (міфізації) та художнього мислення. Відтак, це ще один зріз, як видається, опрацювання проблеми естетичного начала, естезису в житті сучасників.

Крім того, у зв'язку з ним є ще один зріз проблеми, на який хотілося б звернути увагу, а саме чи дійсно сучасні твори мистецтва є результатом тільки художнього мислення митця? Це помічено українським науковцем: "Багато сценаристів анімації та інших медіа сфер поєднують наукову та художню діяльність при створенні арт-продукту" [4, с. 67-68]. Іншими словами, арт-продукти без гуманістичного посилю, на наш погляд,

виступають зразками художньої діяльності. Тоді треба звернути увагу на взаємодію останньої й свободи творчості митця на тлі питання його морального обов'язку перед суспільством, своїм народом. Але дискусійним видається й питання чи можна їх вважати результатом естетичної діяльності. Продукти мистецтва, які є об'єктом естетичного сприйняття із гуманістичним посилом розширюють сферу праць естетичного плану, зокрема сфери побутування, прояву естетизму в житті сучасної людини. Тоді мистецькі інновації можуть бути як естетичного плану, так мати і дегуманізаційне підґрунтя. В останньому випадку вони є арт-продуктом, зразком художньої діяльності.

Проте треба враховувати, на наш погляд, й наступне. Так, мистецькі інновації створюються, передусім, митцями-професіоналами, при реалізації художньо-творчої діяльності й художньо-комунікативних запитів суспільства. Художні ж інновації можуть створюватися в сучасних умовах й за межами мистецької практики й мистецтва, наприклад у дизайні або при просуванні кулінарних продуктів (як "арт-фуд") та ін. Вони теж є зразками художньої діяльності, але реалізують насамперед утилітарну, практичну потребу чи завдання за межами мистецтва. Варто зазначити, що "світ міжчуттєвих асоціацій" (за Л. Левчук) [6, с. 24] створюється сучасним мистецтвом і, як відомо, виходить зі сфери самої естетики теоретичного плану, переходячи у практичний вимір. Цьому сприяє саме використання незвичної авторської манери, створеної за допомогою незвичних матеріалів, і постає проблемою іноді ідентифікація її приналежності до виду мистецтва, а точніше поєднання декількох видів мистецтва, при аналізі формування унікальної мистецької інновації.

Укажемо, що здійснене дослідження виявило наявність неоднозначного розуміння сучасними науковцями не тільки перспектив розвитку сучасної естетики та її предметного поля аналізу. Подібне може свідчити, як видається, про своєрідну "кризу намірів" у пошуці відповідей на питання теперішнього суспільного життя, духовних запитів людей при суспільному виробництві та обміні, при організації їхнього дозвілля та ін. Виклики сьогодення, зумовлені потужними науковими, технічними та технологічними новаціями, викликають у сучасника не тільки пошук власної ідентичності, але й досить часто зміну ціннісних орієнтацій та ідеалів, зокрема й художніх, впливаючи на художні та естетичні смаки, оцінки, погляди. Світоглядна криза, яка зараз спостерігається, призводить до потужних формотворчих пошуків у мистецькій практиці. До того, можна констатувати, що сучасна художня практика вийшла за межі останньої (хоча б тому, що в наш час художньою діяльністю займаються і не професійні митці, наприклад дизайнери чи фахівці із арт-фуду).

Як **висновок**, зараз митець (або представник креативних індустрій) – це не тільки той, хто пише картини чи створює скульптури, це і той, хто

вміє гарно накрити на стіл, гарно приготувати їжу, зробити професійно макіяж або стиль одягу та ін. Тому естетична думка й має як узагальнювати. Як видається, активно всі подібні зміни у сучасному житті, роблячи їх предметом глибокого осмислення, вводячи нові адекватні поняття для такого аналізу. Одним із них постає, на нашу думку, поняття естетизису. Оскільки в естетичній теорії не достатньо осмислено питання суті та виявів феномена естетичного, поняття "естетичне" знаходиться ніби на маргінесах дослідницького інтересу, трактуючись досить по-різному з боку науковців, в тому числі вітчизняних. Також ми вказуємо, що на сьогодні існує потреба опрацювання і таких понять як: "художній простір", "естетосфера" у їх взаємодії із поняттями естетичного та естетизису. Останній, на наш погляд, може бути потрактований як поняття, що пов'язує в єдине ціле естетичну інформацію, естетичний досвід особистості та її естетичну мотивацію в житті й діяльності.

При дослідженні концептуального наповнення проблеми естетизису, щодо його розуміння, нами було виявлено певні теоретико-методологічні позиції. По-перше, під ним розуміється постійний процес естетизації багатьох життєвих явищ. Це твердження виникає з аналізу тенденцій розвитку сучасної естетики, яка зуміла розширити поле своїх досліджень від вищих проявів духовної творчості у сучасному мистецтві до сфери масової культури, соціальних практик, сфери економіки, політики та ідеології. Наступна позиція така: взаємодія естетизису й квазіестетичного в деякій мірі проявляється як механізм пропагандистських, ідеологічних чи рекламних маніпуляцій (п'явання можливості естетизису в сфері реклами та послуг тощо). Таке уявлення зумовлене іншим розумінням мистецтва та художньої творчості як не складової естетичного начала людського життя в сучасних умовах. Тобто, художня діяльність та художня творчість вважаються такими, що вийшли за межі естетичної діяльності, естетичного підґрунтя людського життя. Поглиблений аналіз зазначеного складатиме перспективу подальших досліджень.

Список використаних джерел та літератури

1. Bandura A. Aisthesis. Zmysłowość i racjonalność w estetyce tradycyjnej i współczesnej. Krakow, 2013. – 360 s.
2. Krupiński J. Dzieło sztuki jako continuum obrazów. – w.: Wiadomości ASP, Kraków. – nr 57, kwiecień 2012. – S. 6-10.
3. Maffesoli M. Homo eroticus. Des communions émotives. – Paris, 2012: CNRS Éditions. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=xpVCuMCfTLY>.
4. Polishchuk O. Artistic Myth and its Interpretations of Cultural Heritage of the Eastern European Countries in the Popular Animated Films of the Post-Soviet Period / O. Polishchuk // Future Human Image, Volume 10, 2018. – P. 62-69. –

DOI: 10.29202/fhi/10/6. – [http:// FHI_10_Polishchuk.pdf](http://FHI_10_Polishchuk.pdf) Web of Science, Index Copernicus.

5. Alex Urban. – Режим доступу: <http://www.alexurban.pl/>
6. Естетика: завершений проект? // Філософська думка. – 2009. – № 6. – С. 1-11.
7. Існюк І. Естетика vulgar в естетосфері і художественному просторі сучасного суспільства: ціннісні основи і тенденції розвитку / І. Існюк // Вестник Бурятского государственного университета. Выпуск ФИЛОСОФИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ПОЛИТОЛОГИЯ, КУЛЬТУРОЛОГИЯ. – 2014. – 14 (2) – С. 102–105.
8. Існюк І.В. Тенденції розвитку естетосфери й художнього простору сучасного суспільства: формотворчі новації та її концептуальне підґрунтя / І.В. Існюк // Вісник ЖДУ імені Івана Франка. – 2018. – Вип. 1 (84). – С. 32-36.
9. Капічіна О.О. Музичний естетизм як феномен культури: монографія / О.О. Капічіна; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ: 2008. – 112 с.
10. Круглов В.Л. Эстетизм и эстетическое: истоки и клише традиции / В.Л. Круглов // Вестник Томского государственного университета. – Томск, 2008. – №316. – С. 32-35.
11. Личковах В.А. Діалог культур у християнській філософії імені / В.А. Личковах // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2014. – Вип. 2. – С. 25-30 . – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2014_2\(3\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2014_2(3)_6).
12. Свінцицька О.І. Концепти "естетики як науки" О.Г. Баумгартена та "естетики як мистецтва expression" Б. Кроче: порівняльний аналіз / Свінцицька О.І. // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – 2010. – № 1-2. – С. 38-43.
13. Глостанова М.В. Транскультурная и трансмодерная эстетика / эстетизм и освобождение знания и бытия (Часть 1). Личность. Культура. Общество. – 2011. – Т. 13. – № 2 (63-64). – С. 68-78.
14. Глостанова М.В. Транскультурная и трансмодерная эстетика/ эстетизм и освобождение знания и бытия (Часть 2). Личность. Культура. Общество. – 2011. – Т. 13. – № 3 (65-66). – С. 109-121.
15. Шелюто В. Естетизм сакрального: монографія / В. Шелюто. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2007. – 276 с.
16. Эстетизм // Лебедев С.А. Философия науки. Краткая энциклопедия (основные направления, концепции, категории) / С.А. Лебедев. – М.: Академический проект, 2008. – С. 579.

Inna Isniuk. *Praktyki artystyczne i estetyka nieklasyczna: pojęcie aesthesis.*

Artykuł przedstawia specyfikę i aspekty zjawiska aesthesisu, dogłębne zrozumienie innowacji artystycznych, przede wszystkim w sensie estetycznym i kontekście kulturowym. Przedstawiono istotne cechy estetyzacji dzieł sztuki w dziedzictwie kulturowym Europy i stereotypy aesthesisu fenomenologii doświadczenia estetycznego. Podkreślono również teoretyczne i metodologiczne znaczenie badania koncepcji aesthesisu.

Słowa kluczowe: praktyki artystyczne, aesthesis, myślenie artystyczne, estetyzacja dzieła sztuki, doświadczenie artystyczne, estetyka nieklasyczna, kvaziestetyczne, mit artystyczny, dziedzictwo kulturowe.

Inna Isniuk. *Artistic Practices and Non-classical Aesthetics: the Concept of Aesthesis.*

Specifics and aspects of the phenomenon of aesthesis are outlined in the article.

The understanding of artistic innovation was deepened, primarily in the aesthetic sense and cultural context. The essential features of aesthetic art work in the cultural heritage of European countries and stereotypes of aesthesis in the phenomenology of aesthetic experience are substantiated. During the analysis of the conceptual filling of the problem of aesthesis theoretical and methodological positions are also outlined.

Key words: artistic practices, aesthesis, artistic thinking, esthetic artwork, aesthetic experience, non-classical aesthetics, quasi-aesthetic, artistic myth, cultural heritage.